

Welke belangrijke vergadering vond er in Geraardsbergen plaats op 16 juni 1423, en was die bepalend voor de toekomst van de Bourgondische Nederlanden?

Ivo MARIËN

“Op 16 juni 1423 greep er eene plechtige vergadering te Geeraardsbergen plaats; Jan IV, hertog van Brabant en graaf van Henegouwen, omringd door talrijke edellieden, erkende aldaar de hertogen van Bedford en van Bourgondië als scheidsrechters van het geschil ontstaan tusschen hem, die door zijn vrouw Jacoba verlaten was, en Humphrey, hertog van Gloucester die deze nu gehuwd had.”

Bovenstaande tekst van amper twee zinnen vinden we als voetnoot terug in het boek *Geschiedenis van Geeraardsbergen* door Victor Fris onder het hoofdstuk “Tijdperk der hertogen van Bourgondië”. Buiten deze voettekst weten we weinig meer over het hoe en waarom van deze merkwaardige gebeurtenis, zodat ongetwijfeld veel lezers gewoon over deze passage heen zullen hebben gelezen. Nochtans wie de tekst aandachtig leest en de tijd neemt om er even bij stil te staan, zal meteen begrijpen dat hier sprake is van een uitermate belangrijke ontmoeting. Zo belangrijk zelfs dat er twijfel is gerezen of die bijeenkomst hoegenaamd wel echt in Geraardsbergen heeft plaatsgevonden, een twijfel die ik aanvankelijk deelde maar naarmate ik me meer in het onderwerp ben gaan verdiepen ik er steeds meer van overtuigd ben dat onze stad op 16 juni 1423 wel degelijk even in de schijnwerpers heeft gestaan. Opvallend is dat De Portemont in zijn *Historisch overzicht naar de stad Geraardsbergen* er met geen woord over rept. De passage die Victor Fris hier aanhaalt vinden we terug in *Cartulaire des Comtes de Hainaut*, een publicatie van Léonard Devillers waarin hij een document uit 1423 over Geraardsbergen citeert. Zouden deze twee zinnen en een handvol woorden verwijzen naar een Europese topontmoeting

avant-la-lettre uit de vijftiende eeuw waarvan we heden ten dage de betekenis niet meer kennen? Werden er binnen de muren van onze stad beslissingen genomen die bepalend waren voor de toekomst, niet alleen van onze gewesten maar voor heel de Bourgondische Nederlanden? We zoeken het uit...

Wie waren de hoofdrolspelers?

Om het belang van deze samenkost beter te begrijpen moeten we eerst de hoofdrolspelers even toelichten. In de aangehaalde tekst worden de namen van vijf personen vernoemd die stuk voor stuk iconen zijn uit de Bourgondische geschiedenis. Daarnaast lezen we dat er in hun gezelschap zich “een groot aantal edelen” bevond. Wie dat waren weten we niet zeker maar minstens vijf zeer belangrijke personen worden in het document bij naam genoemd, dat zijn:

Jacob van Beieren (1401-1436) groeide op met de Franse prins Jan van Touraine met wie ze op veertienjarige leeftijd huwde. Even leek het erop dat ze koningin van Frankrijk zou worden maar na twee jaar overleed de dauphin en was de jonge weduwe gravin van Holland, Zeeland en Henegouwen. In 1418 trouwde Jacoba met haar volle neef Jan IV van Brabant. Ze kreeg hiervoor aanvankelijk toestemming

van paus Martinus V maar onder druk van verschillende politieke partijen zag de paus zich later verplicht om zijn toestemming in te trekken. Deze beslissing lag mee aan de basis van heel wat onduidelijkheid die later zou ontstaan over de vraag met wie ze nu wettelijk gehuwd was, want intussen was ze opnieuw gehuwd met Humphrey van Gloucester (zie verder).

Jan IV werd geboren in Atrecht (Arras) in 1403. Hij was van 1415 tot aan zijn dood in 1427 hertog van Brabant en Limburg. Jan was de oudste zoon van Antoon van Bourgondië (oom van Jan de Goede) en Johanna van Saint-Pol. Hij is vooral bekend als (mede)stichter van de universiteit van Leuven (1425), de eerste universiteit in de Nederlanden. Hij was de neef van Jacoba met wie hij in 1418 huwde.

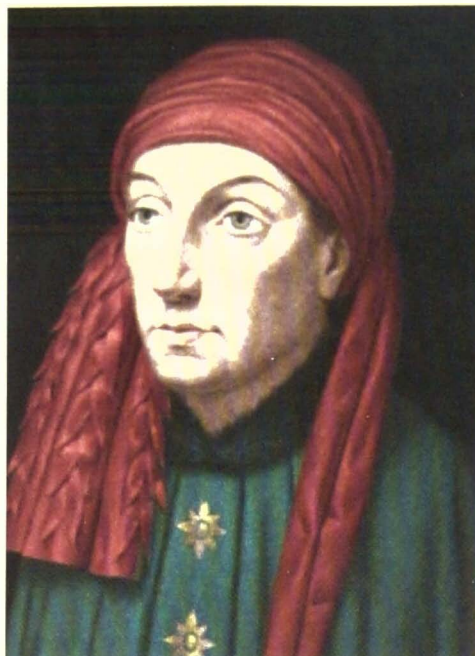
Humphrey, hertog van Gloucester was de jongste zoon van de Engelse koning Hendrik IV. Na diens dood nam hij het regentschap over. Hij huwde eveneens met Jacoba toen zij voor haar man naar Engeland was gaan vluchten en waar ze van 1421 tot 1424 verbleef. Jacoba was op dat moment dus gehuwd met twee mannen.

Jan van Bedford (1389-1435) stond ook bekend als John Plantagenet en was een andere zoon van de

Jacoba van Beieren. Collectie Haags Historisch Museum, Den Haag

Jan IV van Brabant naar een verloren origineel.

Tekening van Humphrey van Cloucester, na de dood van Hendrik V werd hij regent van Engeland.

Engelse koning. Hij bezat diverse titels waaronder die van hertog van Bedford. Deze Jan was onder meer getrouwd met een dochter van Jan zonder Vrees. Na de dood van zijn broer Hendrik V die zijn vader als koning had opgevolgd, werd Jan regent van Frankrijk (Tijdens de honderdjarige oorlog waren grote delen van Frankrijk in handen van de Engelsen). Hij haalde enkele belangrijke overwinningen tegen de Fransen maar werd in zijn opmars bruusk gestopt door niemand minder dan Jeanne d'Arc.

En *last but not least* de hertog van Bourgondië, de graaf van Vlaanderen, **Filips de Goede** himself...

Inleiding en achtergrond

Bourgondië was onder Filips de Goede bezig met een opmars die niet meer te stoppen leek en waar alle wereldrijken terdege rekening mee moesten houden, inclusief de Ottomanen die in hun veroveringsdrang bezig waren het ene Oost-Europese land na het andere te veroveren en ook al tot in Griekenland

waren doorgedrongen. Tot 1453 lieten de Bourgondiërs begaan maar toen dat jaar, op 28 mei, het machtige Constantinopel viel bracht dat een schokgolf van verontwaardiging met zich mee en de Goede Hertog - zo genoemd omdat hij er in slaagde op een wijze manier zijn rijk te beheren en uit te breiden - schrok er niet voor terug om een kruistocht in het leven te roepen. Hij was machtig genoeg om in geen tijd een Bourgondische vloot uit te rusten en naar Constantinopel te vertrekken. Die kruistocht zou hij gezamenlijk ondernemen met verschillende andere vorsten van koninkrijken zoals Hongarije, Aragon, Portugal en Venetië maar het waren de Bourgondiërs die het voortouw zouden nemen. Het respect, of was het de vrees voor onze vorst (!), zat er bij de grote Turk Mehmet II diep in want in een brief aan Filips de Goede waarschuwde hij deze, dat hij maar beter op zijn tellen kon letten zo niet zou hem wel eens hetzelfde lot kunnen overkomen als wat er destijds met zijn vader (Jan zonder Vrees) gebeurde, toen die deelnam aan de

mislukte kruistocht van Nicopolis (Bulgarije) en die qua arrogantie en wreedheid zelden zijn gelijke heeft gekend (?).

De kruistocht die Filips de Goede op gang had gebracht en waar hij heel zijn leven van had gedroomd duurde in zijn voorbereidingsfase veel te lang en uiteindelijk tien jaar nadat de eerste plannen werden gemaakt vond de hertog dat hij te oud was geworden en liet zich vertegenwoordigen door zijn bastaardzonen Antoon en Boudewijn. Nauwelijks hadden de kruisvaarders het land verlaten of paus Pius II stierf. Doordat hun geestelijke leider overleden was werden de plannen in extremis gewijzigd. De troepen kregen het bevel om halt te houden en werden daarna ingezet om de Barbijnse zeerovers in het Portugese Ceuta (?) te verjagen, maar dan zitten we al in 1464... Filips de Goede zal er tot op zijn sterfbed spijt over hebben betuigd dat hij zijn jongensdroom en belofte om ooit op kruistocht te gaan nooit heeft kunnen volbrengen.

(!) De Vlamingen waren zeer fier op hun Bourgondische Vorsten en beschouwden ze als hun enige echte gezagsdragers en dus niet de koningen van Frankrijk en dat is historisch ook correct om ze zo te noemen. Net als de Gentenaars Keizer Karel als hun keizer beschouwden.

Jan IV, een andere hoofdrolspeler, huwde in 1417 zijn nicht Jacoba van Beieren, met wie hij echter spoedig in onmin raakte. Johanna vond hem een zwakkeling omdat hij haar belangen als gravin van Holland en Zeeland onvoldoende verdedigde tegen de hebzucht van haar oom Jan van Beieren en ook in hun persoonlijke relatie liep er heel wat mank. Ze zal hem vaak een gebrek aan beleefdheid tegenover haar en haar hofdames aanwrijven, kortom voor Jacoba was hij een nietsnut met wie ze als trotse vrouw met een toch wel sterke persoonlijkheid niets kon aanvangen. Het gaat van kwaad naar erger en in 1421 wordt hun relatie onhoudbaar, ze krijgt zelfs een pak rammel en vlucht naar Engeland waar ze in Dover op een zeer hoffelijke manier door de charmeur Humphrey, de hertog van Gloucester en jongste broer van de koning van Engeland wordt ontvangen. Het klikt tussen beiden en al na een jaar zijn ze getrouwd. Niet lang daarna maakt de hertog van Gloucester meteen aanspraak op Hene-gouwen, Holland en Zeeland. Als broer van de Engelse koning voelt hij zich sterk genoeg voor een avontuur met onze vorst en zal hij zijn 'rechtmatige' bezittingen via zijn vrouw komen opeisen desnoods met het nodige wapengekletter...

Filips de Goede laat het hier uiteraard niet bij en hij stelt dat de bezittingen toekomen aan Jacoba's oom, Jan van Beieren, ook wel eens Jan zonder Genade genoemd, alias de Wrede. Deze weinig flatterende naam had hij te danken aan een gebrek aan mededogen voor zijn

gevangenen die hem om genade smeekten. De Goede laat de Wrede eerst een verklaring tekenen waarin die de hertog (hij zelf dus) erkent als zijn erfgenaam. Nadat hij dit had gedaan overlijdt dezelfde Jan kort daarna in verdachte omstandigheden. Hij werd vermoedelijk het slachtoffer van vergiftiging. Daarna volgde er een reeks van gebeurtenissen, die de kaarten in politiek Bourgondië flink door elkaar deed schudden en waar niemand vat op had, maar wat zeer typisch is voor het feodaal tijdperk. In 1422 overlijdt de Engelse koning Hendrik V aan vlektyfus. Hij was 35 jaar oud en het regentschap gaat over naar zijn andere broer Jan van Lancaster, beter bekend als de hertog van Bedford. Enkele maanden later sterft de zwakzinnige Franse koning Karel VI op vierenvijftigjarige leeftijd. Ook Michelle van Frankrijk, de echtgenote van Filips de Goede, overlijdt dat jaar in Gent. Zij was de zuster van de door de hertog vervloekte dauphin Karel VII, die zijn vader (Jan zonder Vrees) op een uiterst laffe manier had laten vermoorden op de brug van Montereau ⁽⁴⁾. Na de moord op Filips' vader boterde het niet meer tussen de echtelieden. Hij kwam niet eens naar de begrafenis van zijn vrouw en nam als eerste Bourgondische vorst openlijk afstand van het Franse koningshuis. De Bourgondische dynastie was immers nauw verweven met het Franse koningshuis.

Het is rond deze tijd dat we geconfronteerd worden met een bijzondere samenkomst in Geraardsbergen. Na heel wat heen en weer gepalaver

moet het nu voor eens en altijd duidelijk worden met wie de naar Engeland gevluchte Jacoba eigenlijk gehuwd is. Dat was vooral belangrijk voor een aantal aasgieren die het gemunt hadden op haar erflanden in de hoop er later zelf profijt uit te trekken en hun gebieden te vergroten. Gaat het hier om wat we nu zouden noemen, een vergadering van de laatste kans? Want alle partijen weten maar al te goed dat er donkere oorlogswolken over hun land zouden hangen mocht het niet tot een verzoening komen en dat is precies hoe het verging.

In aanloop en voorbereiding op deze ontmoeting had Jacoba al twee gezanten, ene "Sire d' Audregnies" en "Chanoine Robert" naar paus Martinus gestuurd om haar huwelijk met Jan IV te laten ontbinden, wellicht op basis van bloedverwantschap. Van 1421 tot eind 1424 was Jacoba vermoedelijk de hele tijd in Engeland. Ze was dan al hertrouwd en wilde op die manier druk uitoefenen op de paus. Bij de afspraak in Geraardsbergen is ze niet persoonlijk aanwezig. Zover we weten worden er echter geen concrete afspraken gemaakt, enkel wordt er een overeenstemming bereikt over wie de scheidsrechters voor beide partijen zouden zijn in het verdere verloop van het geschil. Voor Jan IV is dat de hertog van Bourgondië en Jacoba wil zich laten vertegenwoordigen door Jan van Bedford, een broer van haar nieuwe echtgenoot, maar tot een doorbraak komt het niet en de partijen gaan wat dat betreft onverrichter zake uit elkaar. We weten niet of het über-

- (2) De slag van Nicopolis is een onvoorstelbaar voorbeeld van hoe de trots en arrogantie van de Franse ridders, hun eigen lot en dat van anderen bezegelden. Door hun ijdelheid om als eerste een voorhoede Turken in de pan te hakken, liepen ze tijdens hun laatste veldslag elkaar voor de voeten en was de verwarring totaal (Waar hebben we het nogmaals gehoord?). De vijand moest gewoon het juiste moment afwachten om toe te slaan. Een weezinwekkend bloedbad dat ze daarvoor hadden aangericht kwam hun duur te staan. Duizenden kruisvaarders werden in groepjes van vier naakt aan elkaar vastgebonden en de keel overgesneden. De jonge Jan zonder Vrees en andere leiders werden gedwongen om toe te kijken.
- (3) Het Spaanse stadje Ceuta aan de Middellandse Zee is een enclave van Marokko, vlakbij de Rots van Gibraltar. In 1415 kreeg Johan I van Portugal na de Slag bij Ceuta de stad in handen en werd het de eerste kolonie van een Europese grootmacht in Afrika. Bij de Vrede van Lissabon (1668) ging het over van Portugese in Spaanse handen.
- (4) De dauphin was de nog zeer jonge Karel VII, hij was persoonlijk aanwezig bij de moord op Jan zonder Vrees en het is op zijn teken dat de moord plaatsvond. Dat gebeurde op het moment dat Jan voor de dauphin knielde om hem hulde te brengen.

haupt ook de bedoeling was om in de Oudenbergstad een doorbraak te forceren dan wel of het tekenen van een principeakkoord over wie de woordvoerders zouden zijn, het einddoel was.

Hoe dan ook, samen met haar echtgenoot Humphrey keert Jacoba eind 1424 naar Holland terug om de strijd aan te binden tegen haar ex-echtgenoot Jan IV, die gesteund wordt door Filips de Goede. Toch stelt de hertog nog een edelmoedig gebaar door zich van zijn beste kant te laten zien en in een ultieme poging om verder bloedvergieten te voorkomen in de slepende ruzie met de hertog van Gloucester, neemt hij een moedig besluit. Hij daagt de hertog van Gloucester uit voor een duel. Hij trekt zich terug in zijn prachtig kasteel van Hesdin ⁽⁵⁾, traint er en krijgt er les van een wapenmeester. Humphrey krijgt van Filips een vrijgeleide maar maakt daarvan dankbaar gebruik om er mee naar Engeland terug te keren (te vluchten) en neemt daarbij nog vlug Eleonora, een van de mooie hofdames van Jacoba met zich mee!

Voor Jacoba is het een zware klap dat Humphrey haar in de steek laat voor haar hofdame Eleanor Cobham, ze is erg aangeslagen en ze geeft de strijd op. Ze geeft zich over aan de troepen van de hertog en wordt in het Gravensteen van Gent gevangen gezet, maar wan-

neer ze verneemt dat ze naar Rijsel zou worden overgeplaatst, is ze niet meer gerust en kan ze, verkleed als een man, met hulp van buitenaf ontsnappen. ⁽⁶⁾ Ze vertrekt te paard naar Gouda waar ze opnieuw de leiding neemt over het verzet tegen de Bourgondiërs. Een strijd die nog drie jaar zal duren. Ze strijdt in Holland moedig verder tegen de Bourgondiërs en krijgt daarbij voor een laatste keer toch nog steun van haar tweede echtgenoot ⁽⁷⁾, maar de Engelsen die in Brouwershaven ontschepen worden terug de zee ingedreven. Nu heeft de Goede alvast Zeeland in handen, maar de oorlog met Holland gaat onverminderd door.

In 1427 overlijdt haar echtgenoot Jan IV van Brabant en wordt opgevolgd door zijn broer Filips van Saint-Pol die nog steeds vrijgezel is en plannen heeft om met een Franse prinses te huwen tot groot ongenoegen van de hertog die er bijna een hartfalen aan overhoudt want het is geweten dat hij een grondige afkeer koesterde tegenover alles wat met Frankrijk te maken heeft. Maar in 1430 sterft deze Saint-Pol onverwacht, zodat een nieuwe confrontatie met de hertog in de kiem wordt gesmoord. In 1428 krijgt Jacoba een zware morele klap te verwerken wanneer de paus definitief uitspraak doet over haar huwelijk en bevestigt dat ze wettelijk getrouwd was met Jan IV van Brabant die

het jaar voordien overleden is. Als haar hoofdkwartier in Gouda ook nog eens onder beleg van de Bourgondiërs komt te liggen geeft ze het op en in 1428 tekent ze het *Traktaat van Delft* waarbij ze Filips definitief erkent als haar erfgenaam. Als ze opnieuw zou trouwen zonder zijn toestemming, zou ze al haar rechten verliezen. In februari 1429 wordt ze deze keer wel persoonlijk in Geraardsbergen opgemerkt maar het is niet duidelijk wat ze er komt doen. Dat historicus Devillers ⁽⁸⁾ voor een tweede keer een verband legt tussen Jacoba en onze stad is merkwaardig, daarmee lijkt hij zijn eerder aangehaald verhaal te bevestigen namelijk dat Jacoba wel degelijk de weg naar Geraardsbergen kende en dat is voor ons verder onderzoek niet onbelangrijk. Was ze naar de Sint-Adriaansabdij getrokken om haar toewijding tot God te betuigen? Van hieruit reist ze terug naar Holland.

Terug naar Bourgondië

Het zou fout zijn te veronderstellen dat de hertog zich al die tijd enkel op deze oorlog heeft toegespitst. In de uitgestrekte gebieden van het Bourgondische Rijk bestaande uit de landen "*herwaarts over*" (onze contreien) en "*derwaarts over*" (de meer zuidelijke gebieden waaronder Franche-Comté en Bourgondië zelf) was het niet ongewoon dat meerdere conflicten op verschillende plaatsen tegelijk aan de gang

⁽⁵⁾ Halverwege de zestiende eeuw werd het machtige kasteel van Hesdin door keizer Karel met de grond gelijk gemaakt. Vandaag is daar bijna niets meer van te zien, behalve een stukje wal of de resten van een toren ergens in een private tuin.

⁽⁶⁾ Naast de strijd met de Bourgondiërs had Johanna ook nog af te rekenen met een voor ons zeer ingewikkeld conflict in Holland waar een soort burgeroorlog heerste tussen de Hoeken en Kabeljauwen, een strijd die woedde gedurende de tweede helft van de 14de en de 15de eeuw en die bijna honderd jaar duurde. Het zijn haar Hoekse aanhangers die haar zijn komen bevrijden uit het Gentse Gravensteen.

⁽⁷⁾ In feite was het haar derde echtgenoot want, zoals we al vermelden, was ze op zeer jonge leeftijd al gehuwd met de dauphin van Frankrijk en Frank van Borsselen was haar vierde en laatste echtgenoot.

⁽⁸⁾ Léopold Pierre Philippe Devillers (Bergen 15 juli 1830 - Bergen 22 mei 1910). Devillers werkte voor de *Archives de l'État à Mons*. Deze archivaris is één van de grootste geschiedschrijvers uit het Henegouwen van de 19de eeuw en zijn werken hebben een grote invloed in heel het land, misschien een beetje te vergelijken met Victor Fris. Hij schreef vooral veel over Henegouwen en de middeleeuwen. Bij een bombardement door Duitse vliegtuigen in mei 1940 werd een groot deel van de archieven in Bergen door de vlammen verwoest, daarbij gingen talrijke kostbare oude en originele perkamenten, geschriften en boeken voorgoed verloren. Doordat Devillers zoveel van deze oude documenten in zijn boeken had overgenomen zijn die nu van onschatbare waarde. De originele brief uit 1423 waarin sprake is over de samenkomst te Geraardsbergen is vermoedelijk ook in deze brand verloren gegaan. Hij bevindt zich alleszins niet meer in het rijksarchief van Bergen.

waren. Zo vond er in hetzelfde jaar dat hij het *Traktaat van Delft* tekende een militaire campagne van de Bourgondiërs in Compiègne plaats waarbij Jeanne d'Arc gevangen werd genomen. Ze wordt goed behandeld maar probeert tot twee keer toe te ontsnappen. De druk van de Kerk en van de Engelse bondgenoten, die in Orléans door het meisje vernederd waren om haar uit te leveren, is zeer groot. Filips de Goede weet wat haar te wachten staat maar hij kan niet weerstaan aan de 10.000 pond die hij als beloning krijgt met als gekende gevolg dat het arme wicht op de brandstapel eindigde ⁽⁹⁾.

We keren voor een laatste keer terug naar Jacoba van Beieren want in 1433 trouwt ze toch nog in het geheim met de edelman Frank van Borsselen, die de leiding heeft in Holland. Filips laat hem arresteren en hij komt niet meer vrij totdat Jacoba hem officieel erkent als graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland. Jacoba heeft nu niets meer over haar gebieden te zeggen en trekt zich terug nabij Leiden en overlijdt er in 1436 aan een longaandoening, amper vijfendertig jaar oud. De overname van deze belangrijke gewesten had veel geduld, maar vooral veel bloed en tranen gekost.

En wat er nadien met Humphrey en Eleonora gebeurde is ook niet meteen een gelukkig einde van een sprookjeshuwelijk te noemen. Later werden beiden in Engeland van landverraad beschuldigd en mochten gescheiden van elkaar hun laatste jaren in de kerker doorbrengen...

Waar vond de vergadering in Geraardsbergen plaats?

Er blijven heel wat vraagtekens bestaan die we wellicht nooit met

zekerheid zullen kunnen beantwoorden maar met wat logisch denkwerk kunnen we toch vrij goed inschatten welke de meest voor de hand liggende vergaderplaats moet geweest zijn. Die kon in principe in onze stad op slechts drie locaties hebben plaatsgevonden, al mogen we nooit de mogelijkheid uitsluiten dat er toch nog een andere plek kon geweest zijn maar daarvoor zijn er geen aanwijzingen terug te vinden. Ook blijft het onduidelijk hoeveel deelnemers er zijn komen opdagen en hoe de plaatselijke bevolking hierop reageerde. Werd hun aankomst voorafgegaan door het luiden van de klokken? Was deze samenkomst goed voorbereid en werd er al weken op voorhand naar uitgekeken of gaat het hier eerder om een inderhaast samengebrachte ontmoeting? Dit laatste lijkt het meest waarschijnlijk en zou voor een deel kunnen verklaren waarom er in de geschiedenisboeken weinig over terug te vinden is.

Het stadhuis

Als het een louter ceremoniële bijeenkomst was geweest dan zou het stadhuis wel volstaan maar met een groot gevolg van Bourgondische edelen, en waarnemers die van heinde en verre komen is dat uiteraard wel heel wat meer dan alleen een plechtige ontmoeting en het ondertekenen van een contract. Het is "praten onder maten" en "eten en drinken en stevig met de bekers klinken" en dan nog liefst met wijn uit Beaune. Daarna moeten onze gasten vooral over een degelijk onderkomen kunnen beschikken om eventueel hun roes uit te slapen. Om zeker te weten of er geen verwijzingen naar dit evenement in de stadsrekeningen terug te vinden zijn, begeef ik mij naar het Algemeen Rijksarchief te Brussel waar ik via een inventaris uitkom bij de originele stadsrekeningen uit 1423 en dat was eraan te zien en te ruiken.

Bij het openslaan van het boek rook ik de heerlijke geur stadsgeschiedenis van bijna zeshonderd jaar geleden! Ik bofte want de teksten waren nog vrij verzorgd en goed leesbaar wat niet van alle boeken gezegd kon worden. Eén boek uit die periode was zelfs gedeeltelijk door de ratten opgevreten, zo stond er letterlijk in de inventaris! Dan volgde de ontzuivering: "In welke taal is dit geschreven?", vroeg ik. "Nederlands", kreeg ik als antwoord. Toen de archivaris merkte dat ik niet zo blij was met wat ik kreeg voorgeschiedeld is hij me komen helpen. "Waarom staan er nergens datums bij vermeld?" wilde ik weten. "Die staan er overal, kijk hier staat bijvoorbeeld den eerste mei 1423..." Na een deskundige uitleg over het gebruik van de stadsrekeningen begreep ik dat een kennis van oud schrift onontbeerlijk is en dat ik er niet wijzer uit zou raken. Toch kon ik hier en daar wel een naam ontcijferen doch een oppervlakkige check-up van alle rekeningen van dat jaar leverde op het eerste zicht geen resultaat op, al verwachtte ik het ook niet meteen daar het stadsbestuur bij dit evenement waarschijnlijk niet direct betrokken was zoals we hierna nog zullen zien. Dat de samenkomst een geheime bedoeining was kunnen we ook uitsluiten. De Bourgondiërs wisten niet goed hoe ze met discretie moesten omgaan en vonden het altijd wel leuk om de vuile was van anderen buiten te hangen. Daarin konden ze heel persoonlijk zijn, desnoods schreven ze wat ze van de vijand dachten op hun vaandel en droegen die tijdens hun oorlogsvoering overal met zich mee. Zo had Jan zonder Vrees (in werkelijkheid was hij zelden zonder vrees) geen moeite om in het openbaar toe te geven dat hij Lodewijk van Orléans had laten vermoorden. Maar..., zo voegde Jan er cynisch aan toe, hij deed het enkel uit liefde en toewijding voor de zwakzinnig geworden koning van Frankrijk en

⁽⁹⁾ Filips de Goede, die veel over de Maagd van Orléans had gehoord, is haar persoonlijk komen bezoeken in de gevangenis.

om hem te beschermen tegen de aanspraken die Lodewijk van Orléans maakte op het koningschap. Daarna schilderde hij Lodewijk nog net niet af als de duivel zelf. Het is zijn schuldbekentenis dat hem later fataal is geworden toen hij op zijn beurt werd vermoord op de brug van Montereau, zoals we eerder al hebben vermeld.

De Baronie van Boelare

Als één van de meest invloedrijke families in Vlaanderen behoorden de eerste heren van Boelare duidelijk tot de hoogste adel van het graafschap Vlaanderen, zo was Stefaan van Boelare, één van de naaste getrouwen van de graaf van Vlaanderen en onderscheidde Raas XI zich op het slagveld onder meer in de beroemde slag bij Woeringen op 5 juni 1288. Ook wanneer we de Bourgondische periode ingaan blijft de Baronie van Boelare een begrip in heel het land. Elke graaf of hertog kreeg er van ver of nabij mee te maken. Lodewijk van Male diende in een geschil over visrechten met Geraardsbergen tussenbeide te komen. Na de verwoesting van Geraardsbergen gelaste in 1382 hertog Filips de Stoute, de baron van Boelare, Lodewijk van Reingersvliete, met de opdracht een manier uit te zoeken om de stad er weer bovenop te krijgen. Ook bij Jan zonder Vrees, de overige Bourgondische vorsten, en later de Habsburgers kon de baronie steeds op de nodige belangstelling rekenen. Tot ver buiten het graafschap Vlaanderen reikte haar faam wanneer ook nog Willem de Zwijger, de Vader des Vaderlands de baronie in bezit krijgt. Er zijn dus voldoende redenen om aan te nemen dat de baronie zeker geschikt was voor het ontvangen van hoog bezoek en dat ze een belangrijk deel van de hoge gasten ongetwijfeld van goede opvangmogelijkheden kon voorzien. Om een antwoord te

krijgen op de vraag of er aanwijzingen zijn dat de Baronie hierbij een rol zou hebben gespeeld, richten we ons tot de auteur Marc van Trimont van het boek *"Het land en de Baronie Boelare"* ⁽¹⁰⁾ die er heel wat studie aan besteedde en talrijke documenten uit die periode heeft bestudeerd. Die wees er meteen op dat Lodewijk van Reingersvliete in dat jaar met de plak over Boelare zwaaide en dat over hem toch wel veel gegevens bewaard zijn gebleven.

Zo zeiden we al dat Van Reingersvliete in opdracht van Filips de Stoute een verslag moest maken over de toestand van Geraardsbergen en hoe de stad het best terug kon worden bevolkt; een opdracht waar hij achttien jaar later al mee klaar was, waarvoor proficiat! Maar hij deed nog meer. Zo verleende hij onder meer in 1405 aan de abdij de toelating om een visvijver in te dijken. In 1407 trof hij een regeling voor de exploitatie van de Boelaremolen en in 1424 - dat is pas een jaar na onze bewuste vergadering - stuurde hij zijn muzikanten naar de augustus-foor. Er is dus wel heel wat over hem geschreven maar toen we samen de mogelijkheid van een dergelijke bijeenkomst analyseerden was het al van bij het begin duidelijk dat we nergens ook maar enig spoor of aanwijzing zouden aantreffen waarin naar die samenkomst wordt verwezen, zodat we de baronie als een mogelijke locatie beter kunnen laten vallen.

De Sint-Adriaansabdij

De Sint-Adriaansabdij als mogelijk hospitium en vergaderplaats zou wel kunnen. Hoewel ook hier geen bronnen voorhanden zijn, zijn er des te meer aanwijzingen die aangeven dat dit de meest geschikte locatie in Geraardsbergen kon geweest zijn. Het is uitgerekend

in deze periode dat de abdij aan invloed wint. De abdij groeit naar haar hoogtepunt en is dan al bekend in heel West-Europa waar jaarlijks vele pelgrims zich opmaken voor een bezoek aan "Adrianopolis", bovendien zijn onze Bourgondische vorsten zeer gelovig en kennen ze de weg naar de abdij. In 1452 zou De Goede er zelfs met zijn arrogante zoon Karel de Stoute verblijf houden om de belegering van het kasteel van Schendelbeke op de voet te kunnen volgen. Het jaar daarop komt de Franse dauphin naar de abdij en ook de jaren nadien zal hij als koning nog terugkomen en sommen geld aan de abdij schenken.

Tijdens de Zesjarige Oorlog (1379-1385) tussen de Vlaamse steden en de graaf van Vlaanderen werd de stad en de abdij vernield, de inwoners en geestelijken vluchtten de stad uit en na de Vrede van Doornik werd er opnieuw met de wederopbouw begonnen, de abten Lieven Vrancx en Willem van Ideghem overzien de werkzaamheden. Ze krijgen daarbij de steun van paus Bonifacius IX die in 1400 de nodige aflaten verleent aan ieder die gelijkelijk bijdraagt aan de opbouw van de abdij ⁽¹¹⁾ en dat brengt ons bij een sterk vermoeden dat in 1423 alles al netjes in orde moet zijn geweest om er een vergadering van dergelijke allure te laten doorgaan. Als de samenkomst in Geraardsbergen heeft plaatsgevonden (en er zijn geen elementen die het tegendeel bewijzen) dan lijkt het zeer plausibel dat de roem en naam van de Sint-Adriaansabdij hierbij een belangrijke rol heeft gespeeld, bovendien merkt historicus Geert van Bockstaele op dat het zelfs in de lijn van de verwachting ligt. Hij herinnert zich bepaalde documenten te hebben gezien waarin de abt als gastheer speelde voor belangrijke besprekingen en ondertekeningen van akkoorden. Het is zeker nog geen

⁽¹⁰⁾ M. VAN TRIMPONT, *Het Land en de Baronie Boelare*, Geraardsbergen, 2001 (tweede druk).

⁽¹¹⁾ G. VAN BOCKSTAELE, *Het cultureel erfgoed van de Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 2002, p. 213: abt Willem van Ideghem laat in 1423 een prachtig reliekschrijn voor de heilige Adriaan maken in verguld zilver.

bewijs maar we zijn alweer een aanwijzing rijker. Ook de locatie van Geraardsbergen speelde zonder enige twijfel een rol. Hoewel Geraardsbergen een Bourgondische stad was, was de ligging ideaal tussen de erflanden van Jacoba van Beieren, Brabant en Bourgondisch Vlaanderen.

Grammont in Franche Comté

Grammont is een slaperig stadje in Franche-Comté van amper 73 zielen op ongeveer 500 kilometer ten zuidoosten van Geraardsbergen, misschien letterlijk want mijn mail aan het stadsbestuur bleef onbeantwoord. Wie in dit digitaal tijdperk iets over de middeleeuwen wil vernemen stuurt nog altijd beter een perkament dan een email! Hoewel het plaatsje in de geschiedenis nooit enige rol van betekenis heeft gespeeld zijn er toch een paar punten die mijn interesse deden opflakkeren, zo schreef men de plaatsnaam in 1374 Grandi monta, in 1416 Grantmont en in 1551 Grandmont (1551), en die laatste Grandmont is precies dezelfde schrijfwijze die Devillers in zijn werk *Cartulaire des comptes de Hainaut* zeker één keer hanteerde terwijl hij een andere keer "Granmont" schreef, een vaststelling waar we niet omheen kunnen. Voeg daarbij dat er in of rond Grammont in die tijd een kasteel heeft gestaan, maar in welke mate het kasteel enig belang had is me niet duidelijk, zeker is dat het in 1474 door de Zwitsers met de grond gelijk gemaakt werd. Omdat de twijfel nu toeneemt neem ik contact op met professor Eduard de Maesschalck, een autoriteit op vlak van alles wat met de Bourgondische periode te maken heeft. Zijn lezingen trekken volle zalen en hij spreekt over de Bourgondische periode alsof hij er zelf bij geweest is. Volgens hem is Grammont in Franche-Comté meer dan onwaarschijnlijk. Waarom zou Jacoba zich daar gewaagd hebben? Franche-Comté was, behalve ver weg, ook bezit van haar vreselijke

neef Filips de Goede.

Uit ons document blijkt echter dat niet Jacoba, maar hertog Jan IV bij de ontmoeting aanwezig was. Hij deelt er mee dat hij zich zal onderwerpen aan een scheidsgerecht met betrekking tot zijn huwelijk met Jacoba. Hij is dan in het bijzijn van een aantal ridders en bisschoppen die soms met naam worden genoemd. Nu we dat weten dat Jacoba niet persoonlijk aanwezig was bij dit akkoord kan het dan toch nog zijn dat Victor Fris zich vergist heeft en dat Devillers met Grammont niet Geraardsbergen maar Grammont in Frankrijk bedoelde?

Ook dat mogen we vergeten, zelfs als Jacoba niet aanwezig was. Grammont in Franche Comté heeft nooit enige rol van betekenis gespeeld en bovendien lezen we in hetzelfde werk van Devillers, dat Jacoba in 1429 op weg naar Holland in eigen persoon door Grammont reisde, en gezien ze bijna uitsluitend door haar eigen erfgebieden reisde of vlakbij is het duidelijk dat we Grammont in Frankrijk mogen vergeten, aldus nog De Maesschalck die er ook aan toevoegde dat de ligging op de grens van Vlaanderen en Henegouwen een zeer belangrijke factor is.

Zo zou het kunnen geweest zijn...

Verder gaande op de gegevens die we tot onze beschikking hebben getoetst aan de historische achtergrond zouden we ons kunnen wagen aan een eerste voorlopige reconstructie van hoe er op die bijzondere dag aan toe is gegaan. Voor alle duidelijkheid wil ik benadrukken dat het hier louter en alleen een mogelijk scenario betreft...

"Juni 1423, al maanden wordt druk overleg gevoerd tussen Vlaams-Bourgondië en het hertogdom Brabant en de graafschappen Holland en Zeeland. Er wordt besloten om een vergadering in de beroemde abdij van Geraardsber-

gen te laten plaatsvinden en een beroep te doen op de bemiddeling van de abt. De plaats is voor alle deelnemers aanvaardbaar en bovendien bevinden de meeste betrokkenen zich op slechts één of twee dagreizen van Geraardsbergen. (Uit documenten van Devillers zouden we inderdaad kunnen afleiden dat het kamp van de hertog zich dan al vlakbij bevond). De deelnemers die op 16 juni in de loop van de dag arriveren worden door stadsambtenaren bij de toegangspoorten opgewacht en naar de abdij geëscorteerd. De abt verwelkomt de gasten terwijl hun wagens en paarden in het koetshuis worden ondergebracht waar stalknechten voor het onderhoud van de koetsen en de verzorging van de dieren zullen instaan. Na een korte kennismaking begeleidt de abt de vermoeide reizigers naar hun vertrekken en zorgt ervoor dat beide kampen in aparte gedeelten in het gebouw worden ondergebracht. Intussen heeft de bevolking het nieuws over hun aankomst vernomen en in de omgeving van de abdij wordt de bewaking opgetrokken om nieuwsgierigen op afstand te houden. Tegen de avond wanneer iedereen is toegekomen komt de burgemeester in bijzijn van de schepenen de gasten op zijn beurt verwelkomen. Dit bezoek is vrij kort want het stadsbestuur is niet rechtstreeks bij de onderhandelingen betrokken. De volgende morgen is het dan eindelijk zover en kan het overleg van start gaan. Al vrij snel bereikt men een overeenkomst, Jan van Bedford (die later het onderspit zal moeten delven tegen Jeanne d'Arc) en hertog Filips de Goede worden aangewezen als de kamprechters van de beide partijen en er worden concrete afspraken gemaakt over een volgende ontmoeting. Onder het toezien van de abt worden een aantal vrijgeleiden (een soort paspoort) bekrachtigd en uitgedeeld. Na de ondertekening en nog dezelfde dag vertrekken de eerste boodschappers meteen naar de hertog en naar

Jacoba van Beieren en Frank van Borsselen

Jacoba van Beieren om verslag uit te brengen, terwijl de edellieden zich tegoed doen aan de heerlijke spijzen en dranken waarvoor het keukenpersoneel van de abdij heeft gezorgd. De volgende dag verlaten de laatste bezoekers Geraardsbergen in de hoop dat hun inspanning uiteindelijk zal leiden tot het begin van een duurzame vrede, tijd voor een rondleiding door Geraardsbergen is er voor de meeste niet meer bij...

Besluit

Ondanks een betrouwbare primaire bron waarover we beschikken blijft het ontbreken van andere documenten die ons verhaal kunnen bevestigen of die naar dit evenement verwijzen een grote handicap. We kunnen niet met honderd procent zekerheid zeggen, doch onder voorbehoud wel aannemen, dat er op 16 juni 1423 een belangrijke ontmoeting in Geraardsbergen heeft plaatsgevonden die vermoedelijk in de abdij is doorgegaan. Een tweede onafhankelijke bron had alle twijfel kunnen wegnemen. Het gebrek aan meer

authentieke gegevens betekent niet dat er weinig over geschreven is. Door de talrijke oorlogen, branden, plunderingen en vernielingen die vreemde legers en bendes hier en elders hebben aangericht zijn er ongetwijfeld een massa waardevolle documenten met hun inhoud verloren gegaan uit de geschiedenis gewist. De erfeniskwestie en de hamvraag met wie Jacoba nu eigenlijk wetmatig gehuwd was, was de inzet. De vraag of de samenkomst in Geraardsbergen bepalend was voor de toekomst van de Bourgondische Nederlanden kunnen we in zekere zin bevestigend beantwoorden maar dat was zo ook met elke beslissing die er toen genomen werd. Elke beslissing, hoe klein ook, kon al verstrekkende gevolgen hebben. Net als bij een schaakspel was het een voortdurend heen en weer geschuif van pionnen in de hoop de tegenstander schaakmat te zetten en zo nieuwe gebieden in te pakken of de vijand tot toegevingen te dwingen. Niet verwonderlijk dat om de zoveel jaar de Bourgondische kaart er weer helemaal anders uitzag.

Met deze visie in het achterhoofd

mogen we dus niet zover gaan te geloven dat Geraardsbergen een mijlpaal betekende in de Bourgondische geschiedenis. Zowel voor als na "Geraardsbergen 1423" vonden er nog andere ontmoetingen plaats die nog steeds over hetzelfde conflict handelden. Het vermoeden bestaat dan ook dat we ondanks de hoge inzet en een aantal belangrijke gasten die naar hier kwamen afgezaakt deze gebeurtenis eerder moeten zien als een "bescheiden" tussenfase in een conflict dat niet meer te stoppen was. Dus geen klokken die begonnen te luiden, geen bazuingeschal van herauten langs de wegen, en wellicht ook geen wuivende menigten zoals men zou verwachten bij een Blijde Intrede van een of ander vorst maar het neemt niet weg dat het voor onze stad wellicht het belangrijkste evenement van het jaar is geweest en misschien wel in een heel decennium...

Helemaal afgerond is dit onderzoek nog niet. In de herfst van dit jaar of ten laatste volgend jaar hoop ik naar Dijon en Grammont te reizen op zoek naar nieuwe gegevens die meer licht kunnen werpen op wat we hier besproken hebben. In Grammont wil ik vooral meer vernemen over het kasteel dat Guy de Granges in 1308 had laten bouwen en in de archieven van Dijon wil ik nieuwe elementen met betrekking tot Geraardsbergen vinden en koester ik de stille hoop om er toch nog het verloren gewaande perkament uit 1423 terug te vinden (zie voetnoot 7)...

Ivo Mariën
Koppenhollestraat 69
9500 Geraardsbergen
ivomariën@hotmail.com